

PROF. MİRSULTAN OSMAN (HAYATI VE ESERLERİ)

*Mihriban TURSUN AYDIN**

*Erhan AYDIN***

Özet

Günümüz Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuzey-batı bölümünde yer alan Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde çok önemli Türkologlar yetişmiştir. Başta Kâşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hacib gibi büyük bilginler olmak üzere, bu kutsal topraklarda yetişmiş önemli bir Türkolog da Mirsultan Osman'dır. Bu makalede, 1 Aralık 2017 günü vefat eden Mirsultan Osman'ın hayat hikâyesi, Türkolojiye hizmetleri ve eserleri üzerinde durulacaktır.

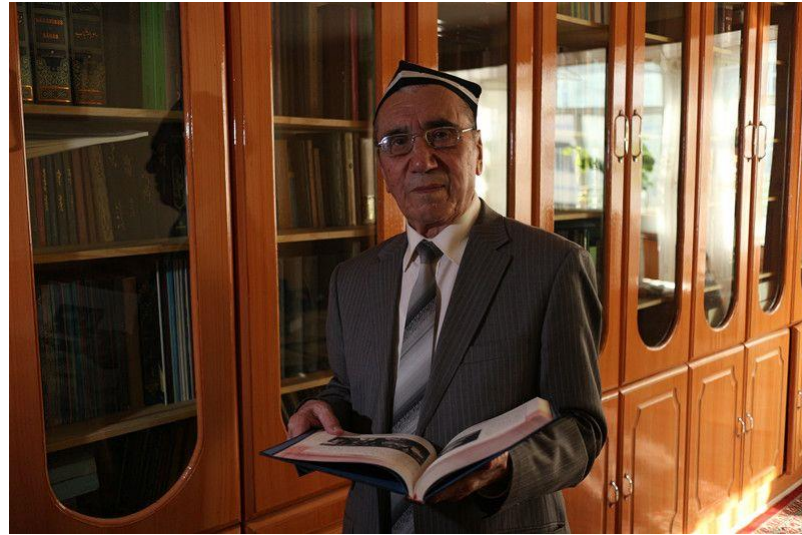
Anahtar Sözcükler: Mirsultan Osman, Uygurlar, Çağdaş Uygur Türkçesi, Türkoloji.

PROF. MİRSULTAN OSMAN (HIS LIFE AND WORKS)

Abstract

There are important Turcologists in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, which is located in the north-western People's Republic of China. Major scholars such as Mahmud Al-Kashgari and Yusuf Has Hacib were from this region, as well as Mirsultan Osman, an important Turkologist who was raised in these holy lands. This article will focus on the life story, contributions to Turcology and works of Mirsultan Osman, who passed away on December 1, 2017.

Key Words: Mirsultan Osman, Uyghurs, contemporary Uyghur Turkish, Turcology.

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuzey-batı bölümünde yer alan Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde çok önemli Türkologlar yetişmiştir. Başta Kâşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hacib gibi

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, MALATYA, el-mek: mihriban.tursun@yahoo.com

** Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, MALATYA, el-mek: erhan.aydin@inonu.edu.tr

büyük bilginler olmak üzere bu kutsal topraklarda yetişmiş önemli bir Türkolog da Mirsultan Osman'dır. Türkolojiye, Uygur dili ve edebiyatı ile genel anlamda Türk dili, edebiyatı ve kültürüne, ömrünün son zamanlarına kadar büyük hizmetlerde bulunmuş Mirsultan Osman, 1 Aralık 2017 günü Ürümqi'deki evinde vefat etmiştir. Bu yazıda, Mirsultan Osman'ın hayatı, Türkolojiye hizmetleri ve eserleri üzerinde durulacaktır.

1. Mirsultan Osman'ın Hayatı ve Eserleri (Hajiyewa, 2015: 11-16)¹

1.1. Hayatı

Prof. Mirsultan Osman, 31 Temmuz 1929 tarihinde Kazakistan'ın Yarkent kentine bağlı Akkent kasabasında dünyaya gelir. Üç yaşındayken ninesiyle, şimdiki Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nin İli eyaletine bağlı Gulca kentindeki akrabalarını ziyaret etmek için gidip dönerken Çin-Sovyetler Birliği sınırı kapatıldığı için Akkent'teki evine dönemez ve ninesiyle birlikte Gulca'da bulunan Nogaytu kasabasına yerleşir.

1935-1943 yılları arasında ilk ve orta okulu Gulca'da tamamladıktan sonra, 1945-1951 yılları arasında Gulca Gazetesi basım evinde dizgici ve muharrir olarak çalışmaya başlar. 1951 yılında Merkezî Milletler Üniversitesine² kabul edilir ve 1957 yılına kadar bu üniversitenin Uygur Dili Fakültesinde okutman olarak çalışır. 1957 yılında Ürümqi kentindeki Xinjiang Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesinde doçent olarak çalışmaya başlar ve 1965 yılına kadar burada çalışmaya devam eder. 1965-1981 yılları arasında, Xinjiang Dil Komitesinde araştırmacı olarak hizmetlerde bulunur. 1981-1989 yılları arasında, Xinjiang Bilimler Akademisinde, 1989-1992 yılları arasında ise yine Xinjiang Dil Komitesinde Profesör olarak çalışır.

1992 yılında emekli olan Mirsultan Osman, emekliliğinin ilk günlerinden bugüne kadar eski Türkçeden günümüz Uygur Türkçesinin diyalektlerine kadar çeşitli alanlarda çalışmalar yapmıştır.

Mirsultan Osman, 1955 yılında Kâşgar ilinde çağdaş Uygur Türkçesinin Kâşgar ağzı, 1956-1957 yıllarında Hoten ilinde çağdaş Uygur Türkçesinin Hoten ağzı, 1960 yılında Lopnor ilinde çağdaş Uygur Türkçesinin Lopnor ağzı, 1962 yılında Turfan ve Ürümqi kentlerinde çağdaş Uygur Türkçesinin Turfan ve Ürümqi ağzı, 1965 yılında ise Kâşgar ve Hoten illerinde çağdaş Uygur Türkçesinin Kâşgar ve Hoten (İlçi) ağzının fonetik özellikleri üzerinde araştırmalarda bulunur. 1967 yılında Ürümqi, Nensen, Altay, Gulca, Künes illerinde Kazak Türkçesi üzerinde araştırmalar yapar. 1980 yılında Atuş ve Yengisar ağızları üzerinde, 1986 yılında Kagilik, Yeken, Maralbaş, Aksu, Kelpin ve Kuça ilçelerinde Uygurcannın ağızlarının sınırlarını belirlemek üzere dil araştırmalarında bulunur. 1988 yılında Turfan ile Piçan'da, 1989 yılında Kagilik ilçesine bağlı Pahpu kasabasında, 1996 yılında ise Kumul ilinin Tömürtü ve Dangsing kasabalarında konuşulan ağızlar üzerinde çalışmalar yapar.

1968 yılında Dileysa Hajiyeva hanım ile evlenen Mirsultan Osman'ın bu evliliğinden bir oğlu ve bir kızı dünyaya gelir.

Mirsultan Osman, vefat edene kadar, çalışma ofisi olarak kullandığı Ürümqi'deki evinde çalışmış, haftanın belirli günlerinde öğrencileri ve meslektaşlarıyla, bilimsel sohbetler ve tartışmalarla hayatını sürdürmüştür.

2015 yılında bu satırların yazarları ile kızı Aysima Mirsultan'ın editörlüğünde hazırlanan *Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya*, Festschrift in honor of Mirsultan Osman on the Occasion of His 85th Birthday (Konya: Kömen Yayınları) başlıklı armağan kitap kendisine sunulmuştur. Bu armağan kitapta hem arkadaşları ve öğrencileri hem de meslektaşları tarafından çeşitli konularda hazırlanmış makaleler bulunmaktadır.

¹ Mirsultan Osman'ın hayatı ve eserleri bölümü, hazırlamış olduğumuz *Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya* başlıklı armağan kitaba katkıda bulunan, merhumun eşi Dileysa hanımın yazdığı makalenin güncellenmesi ve düzenlenmesiyle elde edilmiştir.

² Pekin'de bulunan bu üniversitenin şimdiki adı Minzu University of China'dır.

Mirsultan Osman, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından organize edilen 5. Türk Dünyası Türk Dili Şeref Ödülü'ne layık görülmüştür.

1.2. Eserleri

1.2.1 Kitaplar

Aşağıda, yıl esasında hazırlanmış yayın listesi bulunmaktadır. Kitaplar eğik yazı ile, makaleler ise tırnak içerisinde verilmiştir. Yayının adının Türkiye Türkçesine aktarımı ise, sağ tarafta köşeli ayraç içerisinde gösterilmiştir.

1980-1984 *Divanu Lugāti't-Türk I-III* (müşterek). Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

1988 *Hazirqi Zaman Uyğur Tilining Teleppuz Luğiti*. [Çağdaş Uyğur Türkçesinin Telaffuz Sözlüğü] (müşterek). Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

1990 *Hazirqi Zaman Uyğur Tili Diyaléktleri*. [Çağdaş Uyğur Türkçesinin Diyaléktleri]. Ürümçi: Xinjiang Gençler Neşriyatı.

1991 *Qisqıçe Tilşunaslıq Luğiti*. [Kısaca Dilbilimi Sözlüğü] (Metreyim Sayit ile). Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

1991 *Hazirqi Zaman Uyğur Tilidiki Tiniş Belgiliri ve Ularning Qollinilişi*. [Çağdaş Uyğur Türkçesindeki Noktalama İşaretleri ve Onların kullanılışı] (müşterek). Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

1992 *Hazirqi Zaman Uyğur Edebiy Tili Tavuşlirining Akustikiliq Tetqiqati*. [Çağdaş Uyğur Edebî Dili Fonemlerinin Seslem Araştırmaları] (müşterek). Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

1997 *Hazirqi Zaman Uyğur Tilining Qomul Şévisi*. [Çağdaş Uyğur Türkçesinin Kumul Diyalékti] (müşterek). Ürümçi: Xinjiang Fen ve Teknik Neşriyatı.

1997 *Hazirqi Zaman Uyğur Tilining İmla ve Teleppuz Luğiti*. [Çağdaş Uyğur Türkçesinin İmlâ ve Telaffuz Sözlüğü] (müşterek). Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

1999 现代维吾尔语罗布泊方言 [Çağdaş Uyğur Türkçesinin Lopnor Diyalékti]. Ürümçi: Xinjiang Üniversitesi Neşriyatı.

2004 *Hazirqi Zaman Uyğur Tilining Hoten Diyalékti* [Çağdaş Uyğur Türkçesinin Hoten Diyalékti]. Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

2004 *Divani Gumnam*. Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

2006 *Hazirqi Zaman Uyğur Tilining Lopnur Diyalékti*. [Çağdaş Uyğur Türkçesinin Lopnor Diyalékti]. Ürümçi: Xinjiang Gençler Neşriyatı.

2006 *Uyğurçe-Xenzuçe Luğet*. [Uygurca-Çince Sözlük] (müşterek). Pekin: Milletler Neşriyatı.

2008 *Divanu Luğati't-Türk*. (müşterek). Ürümçi: Xinjiang Halk Neşriyatı.

2011 *Nevâdirü'ş Şebâb*. Pekin: Pekin Milletler Neşriyatı.

2013 *Kutadgu Bilig* (Fergana Nüshası). Ürümçi: Xinjiang Üniversitesi Neşriyatı.

1.2.2. Makaleler

1981 “Gumnam Gezelliği”. *Bulaq* 3. Ürümçi.

1984 (İbrahim Muti ile): “Mehmud Kaşigerining yurti, hayati ve mazari toğrisida [Kâşgarlı Mahmud’un Yurdu, Yaşamı ve Mezarı Üzerine]. *Tarim* 3. Ürümçi.

1984 “IX-esir türki til yadikarlıqliridiki “ۋ” heripi ve u ipade qilghan tavuş toğrisida mulahize” [IX. asır Türk Dili Eserlerindeki “ۋ” Harfi ve Onu Tasvir Eden Fonem Üzerine]. *Til ve Terjime Tili Mesililiri*. Ürümçi.

1985 “Hazırqi zaman Uyğur edebiy tilining imla qa’idisi ve imla luğitining tüzülüşi toğrisida” [Çağdaş Uyğur Edebî Dilinin İmla Kuralı ve İmla Sözlüğünün Yapılışı Üzerine]. *Til ve Terjime* 4. Ürümçi.

1989 “İmla qa’idisiğe a’it éniq bolmıgan bir mesile toğrisida” [İmla Kuralına Ait ama Belli Olmayan Bir Mesele Üzerine]. *Til ve Terjime* 5. Ürümçi.

1990 (Amine Ğappar ile): “Qağiliq nahiyisining pahpu Şévisi toğrisida” [Kağılık İlçesinin Pahpu Diyalekti Üzerine]. *Til ve Terjime* 3. Ürümçi.

1992 “Hazırqi zaman Uyğur tilidiki teqlid sözler toğrisida” [Çağdaş Uyğur Dilindeki Taklit Sözler Üzerine]. *Til ve Terjime* 6. Ürümçi.

1993 “Hazırqi zaman Uyğur tilidiki revişler toğrisida” [Çağdaş Uyğur Dilindeki Zarflar Üzerine]. *Til ve Terjime* 2. Ürümçi.

1993 (Hemit Tömür ile) “Çağatay tili toğrisidiki qaraşlirimiz” [Çağatay Dili Üzerine Düşüncelerimiz]. *Şinjang Üniversitesi İlmîy Jurnili* 1. Ürümçi.

1995 (Hemit Tömür ve Amine Ğappar ile) “Qutadğu Bilig’de ipadilengen edebiy til toğrisida” [Kutadgu Bilig’de İfade Edilen Edebî Dil Üzerine]. *Şinjang İjtima’i Pänlär Tetqiqati Jurnili* 2-3. Ürümçi.

1999 “Qutadğu Bilig’de -ğu, -gu qoşumçiliri arqiliq yasalğan isimdaşlarning qollinilişi” [Kutadgu Bilig’de Geçen -ğu, -gu eki ile yapılmış Sıfat-Fiillerin Kullanımı]. *Ulug İlmî Abide Qutadğubilik*. Ürümçi.

2009 “Uyğur tilidiki uzun sozuq tavuşlar mesilisi toğrisida” [Uyğur Dilindeki Uzun Ünlüler Meselesi Üzerine]. *Bulaq* 6. Ürümçi.

2012 “Qedimqi Uyğur yéziq yadikarlıqliridiki bağlığuçi qoşumçe -li/-lı toğrisida izdiniş” [Eski Uyğur Metinlerinde geçen -li/-lı Bağlacı Üzerine]. *Şinjiang Pédagogika Universiteti Jurnili* 2. Ürümçi.

2. Son Söz

Gerek kişiliği ve bilimselliği gerekse sevecenliği ve güler yüzlülüğü ile birçok insanda iz bırakan Mirsultan Osman, özellikle çağdaş Uyğur Türkçesi araştırmalarında çığır açan bir bilgidir. Kâşgarlı Mahmud’un, bugün Kâşgar’ın Opal kasabasında bulunan mezarını tespit eden ekipte de yer alan Mirsultan Osman’ın, kişiliği, bilimsel kimliği ve eserleri, onu silinmeyecek izler bırakan büyük Türk şahsiyetleri arasına girmesine yetecektir . Nur içinde yatsın.

Kaynakça

Mirsultan, Aysima – Mihriban Tursun Aydın – Erhan Aydın (2015): *Eski Türkçeden Çağdaş Uyğurcaya*, Festschrift in honor of Mirsultan Osman on the Occasion of His 85th Birthday, Konya: Kömen Yayınları.

Hajiyewa, Dileysa (2015): Prof. Mirsultan Osman’ın Hayatı ve Eserleri. *Eski Türkçeden Çağdaş Uyğurcaya*, Festschrift in honor of Mirsultan Osman on the Occasion of His 85th Birthday, Konya: Kömen Yayınları, s. 11-16.